

En primer lloc, Pere Lluís compara els textos de Mersenne, Silhon i Sirmont amb el que serà l'aposta de Pascal. Bo i admetent que poden haver estat fonts de Pascal, no se'n pot tenir la seguretat, en cada cas per raons diferents. En canvi, Pere Lluís detecta tres indicis de dependència literària directa de Pascal a l'esguard de Sibiuda. Amb aquest bagatge s'expliquen millor altres coincidències de pensament entre els dos autors. Finalment, no es pot descartar que Pascal hagi estat influït per Charron, el qual, al seu torn, bevia en el fontinyol sibiudià. En el text de l'aposta de les *Pensées* hi ha, a més dues, reminiscències de Mersenne, una de Descartes i una altra de Montaigne.

Segonament és donat el cèlebre text de Pascal. El treball de l'autor en aquest punt no es correspon amb la decisió d'incloure el text en un apèndix, com si es tractés d'una peça menor o, encara menys, d'un text secundari *à l'appui*. En relació amb l'intent de descriure l'itinerari de les idees que passen de Sibiuda a Pascal via Montaigne i Descartes, el text del *pari* pot ésser situat en un segon pla; però justament perquè la relació intel·lectual es verifica, el text adquireix un relleu de primer orde, que només la modèstia i el sentit del rigor de Pere Lluís l'empeny a posar-lo en un apèndix. Com sigui, benvingut apèndix. Perquè en la seva edició, Pere Lluís sotmet el text del *pari* a un ordenament molt meditat de les seves parts, n'elimina o en corregeix algun fragment, justificant la necessitat de la intervenció, i assenjala les influències sibiudianes i d'altri detectades en cada moment del discurs. Amb la presentació gràficament adequada de les parts dialogades, el text, establert a partir de l'original francès autògraf del fragment llarg, és un model de treball crític, fonamentat en el coneixement i en el comerç antic que Pere Lluís té amb Pascal.

Aquesta publicació de Pere Lluís Font, doncs, és un capítol fonamental i ben resolt de la recepció del pensament de Sibiuda en època moderna. Segurament era la més difícil d'esbrinar, donades les coincidències i les diferències de tot ordre que hi ha entre Sibiuda i Pascal. La mediació de Montaigne i Descartes, no exempta de matisos i d'ondulacions centrífugues, explica bé el contacte de Pascal amb Sibiuda. Després Pascal es mourà dins la dialèctica de l'aposta amb força pròpia i, a diferència de Sibiuda, amb una finalitat més pràctica que teòrica. Però dins la torrentada pascaliana, que vol sacsejar l'home de dalt a baix perquè prengui una decisió, les idees de Sibiuda reviu en el seu moment més alt al lllindar de la Il·lustració.

Jaume de Puig Oliver

Rinascimento italiano e committenza valenzana. Gli angeli musicanti della cattedrale di València. Atti del Convegno Internazionale di studi. Roma, 24-26 gennaio 2008. A cura di Massimo MIGLIO, Anna M. OLIVA, María del Carmen PÉREZ GARCÍA (Nuovi Studi Storici 88), Roma, Istituto Storico Italiano per il Medio Evo 2011, X i 264 pp i 82 làmines.

Els Borja, un cop ben instal·lats a Roma i impregnats de la gran cultura del Renaixement, aprofitaren les possibilitats que els oferia la reconstrucció de l'altar major de la Seu de València, després que el 21 de maig del 1469 havia cremat com teia i s'havia fos perquè era d'argent per causa de les llengües de foc refigurants les de la primera Pentecosta a Jerusalem per a presentar una demostració de la superioritat de l'art italià contemporani. Així nasqué la representació dels àngels músics, respectats, però tapats i invisibles sota el revestiment barroc de l'absi de la dita Seu des d'entorn el 1682, i progressivament redescoberts del 2004 ençà. Els Borja, sobretot el futur Alexandre VI, volgueren reafirmar el seu prestigi cultural portant a València uns pintors, que hi deixaren una mostra excelsa de llur art; per això les presents pàgines s'hauran de limitar a deixar constància tant de les representacions angelicals, dibuixades i pintades en la segona meitat del segle XV com de llur redescobrimen en els nostres dies i a manifestar als amics valencians i a les institucions que ells amb tanta dignitat serveixen i personifiquen

l'enhorabona més àmplia i cordial per la tan renovada com excelsa obra d'art que torna a ennobrir la Seu de València.

Però el treball posterior al 1469 ens és conegut per documentació escrita sobretot de l'Arxiu de la Seu de València, que ens informa dels noms dels dos artistes italians, autors de la meravella de nou admirada: Francesco i Paolo. Però inicialment eren tres, car també hi havia un tal Ricard ('Riquart'), que no hauria passat l'examen previ i així no se li pot atribuir cap dels àngels músics. El detall d'haver estat desqualificat en el dit examen previ consta pel *Llibre d'obra* del 1506, de l'arxiu de la mateixa Seu, segons el qual els pintors encarregats del treball en "lo cap de la capella de la Verge Maria de la Seu, ço és de pintar al fresc", es deien "mestre Francisco [Pagano] e all'altre mestre Paullo [di San Leocadio], hoc encara un altre, qui vench ab ells, qui dien mestre Riquart, lo qual mestre Riquart no-s meté en rebada la dita pintura e açò per ensays, qui feren fer a la u e a l'altre, qui mills faria la dita pintura" (36, nota 35).

El mot 'rebada' del fragment acabat de transcriure ha entrebancat l'amic Navarro (des d'ací cordialment saludat!), quan el sentit d'aquells passos previs a la determinació del o dels pintors que resultarien encarregats de l'obra dels àngels músics és claríssim; encara ara la paraula 'bada' té en el diccionari de l'IEC el sentit de 'guaita, sentinella' i entre les accepcions transitives del verb 'badar' hi ha la d'encantar-se mirant alguna cosa'; el fragment transcrit ens diu que tots tres aspirants hagueren de sotmetre's a una primera prova, la dels 'ensays', prova que mestre Ricard no superà i que per aquesta raó ja no fou admès a la 're-bada', és a dir a la 're-visió' o segona examinació de les o d'altres mostres, ja només dels dos aprovats. Només aquesta 'rebada' hauria donat els noms dels dos pintors, als quals el bisbe i capítol de la Seu de València haurien encarregat dibuix i pintura dels àngels músics, davant els quals encara avui 'badem' i 'rebadem' sempre que tenim el goig de contemplar-los, directament 'in situ', o en les vuitanta-dues reproduccions fotogràfiques en les làmines de les pàgines entre 262 i 263 del present volum.

Enhorabona pel descobriment, per la seva reutilització, per les possibilitats de gaudir-ne a distància i per les informacions ofertes a mans curulles pels autors d'aquest llibre.

Al darrer moment em ve davant els ulls un fragment de lletra del rei Martí l'Humà a Pere d'Artés, personatge ben conegut per la seva relació amb fra Francesc Eiximenis; es troba a Barcelona, ACA, *Canc.*, reg. 2247. F. 110, i diu així: "...som contents que us retirets e tingats per al vostre star les cambres dels àngels, ab totes les altres cambres e retrets...". Hi hagué alguna relació entre aquells àngels d'algunes cambres del palau reial de València, el llibre d'Eiximenis i els força més joves àngels cantors de la seu de València? Desitgem que algú ho esbrini.

Josep Perarnau

SANTIAGO SOBREQÜÉS I VIDAL, *Joan Margarit i Pau. La tràgica fi de l'edat mitjana a Catalunya*, Barcelona, Editorial Base 2006, 438.

Obra enllestida en castellà pel seu autor el 1951 i presentada a un premi de biografies convocat per l'editorial Aedos aquell mateix any, es publica ara, al cap de seixanta-tres anys, traduïda en català per Antoni Dalmau, quaranta anys després de la mort del seu autor. Potser no serà inútil recordar ara que el llibre de Sobrequés no fou premiat; qui se'n va endur els honors i la moma del premi fou don Hipólito R. Romero Flores, que va veure coronat el seu treball *Biografía de Sancho Panza*. Sembla una trufa, però no ho és. Perquè sigui atorgat un premi de biografia a la d'algú que no ha existit, no cal que tothom s'hagi tornat boig. N'hi ha prou de viure en un país regit per un dictador que era un sergent i es pensava que era general, molt donat a afusellar. En realitat, però, s'ha de reconèixer que sí, que tothom s'havia tornat boig, almenys en el sentit d'haver-se adaptat a viure en la irrealitat pura i simple. Val a dir que al